

Жаңыбаева М.А.

Ж. Баласагын атындагы КУУ

Жаныбаева М.А.

КНУ имени Ж. Баласагына

Zhanybayeva M.A.

KNU J. Balasagyn

**АКЫН ЖЕДИГЕР СААЛАЕВДИН ПОЭЗИЯСЫНДА ЭМГЕК БААЛУУЛУГУНУН
ЧАГЫЛДЫРЫЛЫШЫ****ОТРАЖЕНИЕ ЦЕННОСТИ ТРУДА В ПОЭЗИИ ЖЕДИГЕРА СААЛАЕВА
REFLECTION OF THE VALUE OF LABOR IN THE POETRY OF THE POET
ZHEDIGER SAALAEV**

Кыскача мүнөздөмө: Белгилүү кыргыз акыны Жедигер Саалаев өзүнүн поэтикалык жыйнактарында жалпы адамзаттык баалуулуктардын маанилүүсү болгон эмгекке орчундуу көңүл бурган. Биз акындын эмгек баалуулугуна мындай кунт коюусун анын бардык ыр жыйнактарынан байкай алабыз. Албетте, жалпы адамзаттык бул баалуулук эзелтен бери адабияттан орун алып келатат. Аталган баалуулук адам коомунун негизин түзөт. Андыктан көркөм өнөр ишмерлеринин ага кайрылуусу табигый көрүнүш. Азыркы учурда деле эмгек баалуулугу коомду алдыга жылдыра турган, анын илгерилеп өнүгүүсүнө шарт түзө турган маанилүү каражат катары өзүнүн ордун сактап келе жатат.

Аннотация: Известный кыргызский поэт Джедигер Саалаев в своих поэтических сборниках уделял большое внимание труду, который является важным элементом общечеловеческих ценностей. Мы можем проследить такое внимание поэта к ценности труда во всех его сборниках стихов. Конечно, эта общечеловеческая ценность уже давно занимает место в литературе. Указанная ценность составляет основу человеческого общества. Поэтому для деятелей искусства естественно обратиться к нему. Даже в настоящее время ценность труда сохраняет свое место в качестве важного средства, которое движет обществом вперед, создает условия для его дальнейшего развития.

Abstract: The famous Kyrgyz poet Zhediger Saalaev in his poetry collections paid great attention to work, which is an important element of universal values. We can trace the poet's attention to the value of work in all his collections of poems. Of course, this universal value has long occupied a place in literature. This value forms the basis of human society. Therefore, it is natural for artists to turn to him. Even at present, the value of labor retains its place as an important means that moves society forward, creates conditions for its further development.

Негизги сөздөр: акын; адамзат; баалуулук; жыйнак; коом; поэзия, ыр; чыгармачылык.

Ключевые слова: поэт; человечество; ценность; сборник; общество; поэзия, стихотворение; творчество.

Keywords: poet; humanity; value; collection; society; poetry, poem; creativity.

Эмгек жалпы адамзаттык баалуулугу көркөм адабиятта, анын поэзия салаасында мурунтан сөзгө алынып келаткан салттуу темалардан болуп эсептелет. Бул темага советтик

мезгилде өзгөчө чоң көңүл бурулчу. Эмгектин алдыңкылары, эмгекчил адамдар коомдо сый-урматка бөлөнүп турчу. Азыр болсо шарт өзгөрдү. Эмгекчилерге мурдагыдай камкордук көрүлбөй калды. Алар бүгүн ар кимиси өз арбайын согуп келишет. Анткен менен чыгармачыл инсандар өз көркөм туундуларында эмгекчил адамдар тууралуу жазууларын улантып жатышат.

Жедигер Саалаев дагы эмгек темасына кайрылып, бир катар чыгармаларын жараткан. Мындан биз ал эмгек жалпы адамзаттык баалуулугуна кайдыгер карабай тургандыгын биле алабыз.

“Аттануу” (2011-ж.) жыйнагындагы “Көктөмдөгү ишембилик”, “Гезит чыгаруу”, “Гезитчинин блокнотунан”, “Дыйкан” “Күз”, “Чөмөлө” деген ырларда эмгек процесси сүрөттөлүп, эмгек баалуулугуна көңүл бурулат.

*Бүгүн мына – ишемби күн,
Көктөмдөгү ишембилик.
Куру сөзгө орун жок жер бетинде,
Эркин эмгек күчүнөн – улуу күчтөн
Жер эне чыга түштү келбетине [1, 17-б.].*

Акын эркин эмгекти улуу күчкө теңейт. Чынында да эмгек бул – зор күч. Ал бүткүл ааламды өзгөртө алат. Адам баласы эмгеги менен баар табат. Мейли, ал кайсыл гана кесиптин ээси болбосун.

*Өх-х, акыры
Бардыгы бүткөн кезде,
“Жарыкка!” – деп кол коюп чыксам эшикке
Түн небак безген экен,
Калыптыр ал жалгыз гана
Чычаладай кызарган көздөрүмдө.
Ичпей-жебей мас болуп көз көрүнөө
Автобуста үргүлөп келе жаттым [1, 20-б.].*

Бул саптарда жумуштан чарчап келаткан адам тууралуу сөз болууда. Анын жумушу – гезит чыгаруу. Өткөн мезгилде гезит чыгаруу үчүн адегенде бардык материалдарды дыкат карап, каталардан арылтуу зарыл эле. Ал үчүн редакторлор, корректорлор түнү бою уктабай иштеше турган. Мындай жан этин жеген мээнетти бир гана иштеген адам билүүчү. Бул карандай эмгек жумшалган азаптуу иш эле. Акын өзү да иштеп калган. Анан ошол таасирлерден улам ырлар жаралган.

*Бүгүн эрте келемин жумушума
Жекшембилик номулга дежур болуп.
Сүйгөн кесип, датым жок турмушума
Калсам дагы ишимде кээде конуп [1, 21-б.].*

Акын кезегинде журналисттик кесипти аркалаган. Ошондо гезит чыгарууга дежурлук кылган учурлары болгон. Анда түнү бою уктабай, үйүнө барбай иштеген. Мына ошол эмгеги туурасында айтып жатат.

*Көркү чыгып эгин талаам,
Бышып барат буралып.
Күлмүңдөгөн дыйкан абам,
Күн-түн жүрөт сугарып [1, 36-б.].*

Албетте, акын балачагын айылда өткөргөндүктөн, айыл турмушу, жашоосу менен жакшы тааныш. Ал дыйкандардын, малчылардын эмгегин мыкты билет. Ошондуктан дыйкандын түйшүктүү эмгегине арнап ушул ыр саптарын жаратып отурат. Бул дагы анын эмгек баалуулугун аздектей турганын көрсөтөт.

*Алтын күздүн ажарына арбалып,
Бир жаза албай олтурган жаш акынды
Атакеси шаймандарын шайланып,
– Жүр, картөшкө казабыз, - деп чакырды [1, 56-б.].*

Эмгек адамдын жашоосунун негизи болгондуктан, улуу муундар жаштарды эмгек кылууга көнүктүрүп, үйрөтүүсү абзел. Бул саптарда мына ошондой бир учур чагылтылган.

*Биз иштейбиз чоңдор менен мелдешип,
Мактап койсо: “Мына, бали, эр!...” – дешип.
Чөп басканда озуп кетип дайыма
Уялтабыз улууларды тердетип [1, 170-б.].*

Акын бала чагында өзү теңдүү курбулары – мектеп окуучулары болуп, колхоз жумуштарына жардамга иштеп берген учурларын эскерип жатат. Ар бир адам ушинтип жаш кезинен эмгек кылууга үйрөнгөнү, анын турмушка даярдык менен бышып баруусуна жол ачары чындык.

“Аламан” (2011-ж.) жыйнагындагы “Сагын аба”, “Жаз” аттуу ырларында да эмгек баалуулугу даңазаланат.

*Сагынткан Сагын абабыз
Шарт ыргып минип атына
Жаш кездей дале, караңыз,
Малына кетти шашыла [2, 64-б.].*

Бул ыр саптары жетимиш үчтөгү аксакалга арналган. Ал кутман куракка келсе да, эмгек кылуудан эч тажабайт. Жаш кезинен мал багып, эмгек менен өскөн. Эми да жөн жатпай, короосун ар түрдүү техникага, төрт түлүк малга толтуруп, тегирмен куруп, тер төгүп мээнеттенип келет. Акын ушул каарманы аркылуу адамды эмгек гана адам кыларын эсибизге салат.

*Андан көрө жазды жарат керекке,
Жер энеге кудай берсин береке.
Жыйын, митинг, курултай – деп чогулбай,
Жер айдоого аттаналы эмесе! [2, 83-б.].*

Акын өлкөбүздө болуп өткөн окуяларга абыгер чегип, элдин баары саясатташып кеткенине кейип, андан көрө эмгек кылалы деген таризде калың журтун ак эмгекке чакырып ушул саптарын жараткан.

“Ак куулар” (2015-ж.) жыйнагында “Кыргызымдын оймосу”, “Базарные женщины”, “Чыныгы Султан агайга”, “Эгембердиевдин жаркын элесине” аттуу ырларда да эмгек баалуулугу сөзгө алынат.

*Эч бузбай оюп сынынан,
Эринбей шырдак шырыган.
Элимде уз кыз-келин көп,
Эмгектин таткан сыйынан [4, 16-б.].*

Ар бир кыргыз баласы уздардын эмгеги кандай түйшүктүү экендигин билет. Акын да муну көз кырынан кетирбей, оймо менен өзүн тааныткан уз кыз-келиндердин мээнети катуу

эмгегинин акыбети үзүрлүү экенин баалап, ушул саптарын жазып отурат. Бүгүнкү күндө кыргыздын уздары өзгөчө кийим-кечелердин моделдерин иштеп чыгышып, бүт дүйнөгө таанылып жатышат. Бул талыкпаган эмгектин натыйжасы деп айта алабыз.

Базарында таңдан кечке

Баарын сатып олтурат.

Бал аарыдай талбай кечке,

Бакытты үйгө толтурат [4, 17-б.].

Заман өзгөрдү, аны менен кошо эмгектин калыбы да өзгөрдү. Бүгүнкү күндө базарда соода кылган катмардын саны арбын. Алардын эмгеги да азаптуу жана түйшүктүү. “Ар бир кесип ардактуу” дегендей, акын базарчы аялдардын эмгегине да жогору баа берет.

Эмгек менен окуу жайын кураган,

Элдик киши, Султан киши бул адам.

Эр башына күн түшкөндө кол сунуп,

Таптап кайра, талпындырган уядан [4, 109-б.].

Учурдун агымына жараша, бүгүн бардык кесиптин ээлери өз алдынча жан сактоого өтүшкөн. Ошондой инсандардын бири – Султан Мамбеткалиев – Чүй университетинин негиздөөчүсү болгон. Ал өлкөбүздө биринчилерден болуп жеке менчик жогорку окуу жайды түптөгөн. Бул иш чоң мээнетти талап кылганы айтпаса да түшүнүктүү.

Жарма жагып, “Максым шоро” аталып,

Жамы журттан “шорочулар” бата алып,

Фирма “Шоро” эмгек менен чыгарды,

Табылды эмес, кыргыз жарма атагын [4, 110-б.].

Кыргыздын дагы бир чыгаан уулу – “Шоро” фирмасынын негиздөөчүсү Табылды Эгембердиев карандай өзүнүн ак эмгеги менен ойсураган байлыкка жетишкен инсан болгон. Акын анын элдин оюна келбеген ишти баштаган мээнеткечтигин ырга салган.

“Манас дух” (2020-ж.) жыйнагында эмгекке арналган “Шаар курган жигит” аттуу ыры бар. Ал ырда курулуш тармагында көп жылдап иштеп, эмгегинен баар тапкан азамат инсан жөнүндө сөз болот. “Болор бала богунан” деген эл сөзүнө ылайык, ырдын кейипкери бала кезинен эле айылда курулуш курганды үйрөнүптүр. Кийин ошол тармакта билим алып, мыкты инженер-куруучу болуп, союз кулаганда үй курган ишкерликти аркалап, бакубат жашоого жетиптир. Кыскача мазмуну ушундай. Көрүнүп тургандай, бул ырда да эмгек гана эр-азаматты эрезеге жеткирери айтылып, эмгек баалуулугуна өзгөчө баа берилет.

Балалык күндөр бал тамып,

Кутурчу кезде даң салып,

Курбусу ойноп жүргөндө

Кутубай жүрчү там салып.

Цементин чылап, кыш куюп,

Таш, шагыл ташып, иш кылып.

Сокмолоп короо, үй-жайды,

Тырмактай бала бүт кылып [5, 105-б.].

Ошентип, Жедигер Саалаевдин поэзия ааламында мааниси чоң жалпы адамзаттык баалуулук – эмгек туурасында ар бир адамга азык болор орчундуу ойлор камтылган татынакай ырлар арбын. Акын өзү да жалаң эмгеги, мээнети менен ар бир кылган ишинин майын чыгарып, мыкты журналист, мыкты акын, мыкты юрист катары элине таанылган.

Колдонулган адабияттар

1. Саалай Ж. Аттануу: Ырлар, поэмалар. – Бишкек: Турар, 2011, 196 б.
2. Саалай Ж. Аламан: Тандалбаган ырлар, поэмалар, арноолор. – Бишкек: Турар, 2011, 336 б.
3. Саалай Ж. Арыбагын, Күн! Поэма, баллада. – Бишкек: Турар, 2013, 100 б.
4. Саалай Ж. Ак куулар: Поэзиялар, ырлар жана котормолор. – Бишкек: КРӨ караштуу Интеллектуалдык менчик жана инновациялар мамлекеттик кызматы, 2015, 198 б.
5. Саалай Ж. Манас дух: Ырлар, терме поэмалар, балладалар, котормолор. – Бишкек: Турар, 2020, 232 б.

УДК 808.1

DOI 10.58649/1694-8033-2024-1(117)-135-143

Мамедов Тагисой Н.

Баку Славян университети

Мамедов Тагисой Н.

Бакинский Славянский университет

Mamedov Tagisoy N.

Baku Slavic University

ORCID: 0000-0002-8111-0927

ТҮРК ДҮЙНӨСҮНҮН ЭКИ КӨРҮНҮКТҮҮ ТАЛАНТЫ: ЧЫҢГЫЗ АЙТМАТОВ ЖАНА АНАР

ДВА ВЫДАЮЩИХСЯ ТАЛАНТА ТЮРКСКОГО МИРА: ЧИНГИЗ АЙТМАТОВ И АНАР

TWO OUTSTANDING TALENTS OF THE TURKIC WORLD: CHINGIZ AITMATOV AND ANAR

Кыскача мүнөздөмө: Берилген макалада биз XX кылымдын эки таланттуу жазуучусунун чыгармачылыгын карайбыз. Өз элдеринин маданиятына гана эмес, жалпы дүйнөлүк маданиятка да зор салым кошкон Кыргыз эл жазуучусу Чыңгыз Айтматов менен Азербайжан эл жазуучусу Анар. Алардын ар бири проза жанрындагы адабиятка катышып, окурмандардын көркөм дүйнөсүн өз жолу менен байытты. Ч.Айтматов "Бетме-бет", "Жамиля", "Кызыл жоолук жалжалым", "Эрте келген турналар", "Кылым карытар бир күн", "Кыямат", "Өлтүрүү өлтүрбөйт...", "Кассандра тамгасы" жана у.с. башкалар, Анар "Беш кабаттуу үйдүн алтынчы кабаты", "Ак порт", "Мейманканадагы бөлмө", "Дантенин мааракеси", "Майрам күтүп жатат", "Жамгыр токтоду", "Деде Коркуд", "Сизсиз", "Шяхид Тоосу", "Ак кой, Кара кой" жана б.у.с.. Ошол кездеги советтик коомдун турмушунда болуп жаткан өзгөрүүлөрдүн даярдоочулары жана баштоочулары катары чыгып, көз карандысыздык мезгилинин кемчиликтерин жана көйгөйлөрүн терең реалдуу чагылдырышкан. Эки жазуучунун чыгармаларында авансценада кичинекей адамга көңүл бурулат, адам баатырдыктан алыс эмес, адамдын убакыт жана мейкиндик менен болгон мамилесин, айылдык жана шаардык турмуштун, жаратылыштын маселелерин билүүгө